

Anna Kozłowska
Od psalmów słowiańskich do rzymskich medytacji.
O stylu artystycznym Karola Wojtyły
Warszawa 2013, ss. 358

Wśród licznych opracowań naukowych dotyczących twórczości Karola Wojtyły na wyróżnienie zasługuje książka Anny Kozłowskiej, która postawiła sobie ambitny cel i w pełni go zrealizowała, a mianowicie w przekonujący sposób pokazała specyfikę stylu artystycznego Wojtyły. Autorka podjęła się niełatwego zadania z dwóch powodów: po pierwsze, spuścizna Polaka z Wadowic jest niejednorodna pod względem stylistycznym i uchwycenie istotnych cech charakteryzujących idiosstyle autora *Tryptyku Rzymskiego* wymagało dużej erudycji, wnikliwej znajomości tematu i kompetencji badawczych, a po drugie, utwory Wojtyły nie miały wydania krytycznego, co skutkowało tym, że Autorka musiała korzystać z autorskich rękopisów i maszynopisów, przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Na marginesie warto zauważyć, że ten aspekt pracy nad książką zaowocował dodatkowymi wnioskami natury tekstologicznej. Dzięki kwerendzie i konfrontacji współczesnych edycji utworów z oryginałami Autorka poprawiła lekcje niektórych tekstów i wprowadziła cenne emendacje, odkryła nieznaną dotąd fragment *Promieniowania ojcostwa*, a także zweryfikowała tezę o autorstwie trzech wierszy: *Mściciela*, *Przełomu* i *Proletariatu*, błędnie uznawanych za młodzieńcze teksty Wojtyły, a których twórcą był prawdopodobnie Wojciech Żukrowski.

Anna Kozłowska, próbując uchwycić walory estetyczne utworów Wojtyły i ukazać autora jako „twórcę pewnego projektu języka artystycznego mającego oddawać światoodczucie poety” (s. 11), z dużą wprawą i taktem rozprawiła się z dwiema mocno ugruntowanymi w badaniach

wojtyłologicznych tezami. Autorka zakwestionowała pogląd o monolityczności czy też – jak to sama nazwała – integralności jego dorobku jako filozofa, teologa, poety i duszpasterza oraz twierdzenie, że twórczość ta ma wartość głównie intelektualną czy duchową.

Monografia składa się z siedmiu rozdziałów. Pierwszy – teoretyczny – podejmuje zagadnienia dotyczące definiowania terminów idiolekt i idiostyl. Rzetelnie sporządzony i zinterpretowany przegląd głównych sposobów ujmowania tej problematyki, funkcjonujących w opisach lingwistycznych, doprowadził Autorkę do własnych ustaleń w tej dziedzinie. Idiolekt, według Anny Kozłowskiej, to „całość kompetencji językowo-komunikacyjnej jednostki w ciągu całego jej życia” (s. 47). Idiostyl natomiast to „zespół czy raczej splot wszystkich własności, jakie można zaobserwować w jednostkowych wypowiedziach określonego typu” (s. 48). Innymi słowy, idiolekt składa się z wiązki zróżnicowanych idiostylów, czyli funkcjonalnych odmian języka osobniczego, zawierających zarówno cechy osobliwe, swoiste dla danej jednostki, jak i elementy łączące ją z innymi członkami wspólnoty językowej.

Doskonałym przykładem ilustrującym teorię o stylistycznym zróżnicowaniu idiolektu – stwierdza Anna Kozłowska – jest twórczość Karola Wojtyły, którą znamionują osobliwości językowe, a także szerokie spektrum stylów (idiostyl artystyczny, naukowy, publicystyczny, retoryczny, potoczny, oficjalno-urzędowy) i gatunków.

Materiałową część rozprawy otwiera rozdział poświęcony zagadnieniom leksykalnym. Autorka omawia występujące w poezji Wojtyły słownictwo nacechowane pod względem chronologicznym (np. *duszny* daw. ‘odnoszący się do tchu, oddechu’, *odgrześć* daw. ‘odgrzebać’, *sklep* daw. ‘sklepienie’), terytorialnym: dialektyzmy i gwaryzmy, stosunkowo rzadkie w poezji Wojtyły (np. *chudoba* gw. ‘inwentarz żywy, głównie bydło i konie’, *perć* reg. ‘stroma ścieżka górską’), specjalistycznym (np. *samo-stanowienie* polit. ‘prawo każdego narodu do stanowienia o swoim losie politycznym’, *źebrowanie* archit. ‘łuki poprzeczne wzmacniające sklepienie, przecinające się w jednym punkcie’). Znalazły się tu także wyrazy rzadko używane (np. *bezsiła* ‘bezsilność’, *bogunka* ‘w pogańskiej mitologii polskiej: nimfa rzeczna’), książkowe (np. *chram* ‘świątynia’), a także indywidualizmy (*ścieża* ‘ścieżka’) i rzadkie poetyzmy (*jaśń* ‘jaśnia’).

W partii książki podejmującej problemy słownictwa znalazły się także rozważania o semantyce używanych przez poetę-papieża leksemów. Anna Kozłowska zwraca tu uwagę na jedną z kluczowych – jej

zdaniem – cech poetyki Wojtyły, którą jest „skłonność do różnicowania znaczeń leksemów” (s. 103), nazywana w pracy też „cieniowaniem znaczeń”, „rozprasaniem znaczeń” czy „migotliwością semantyczną”. Tę właściwość przedmiotowej poezji omawia Autorka na przykładzie dwóch rzeczowników: *profil* i *widzenie*, które charakteryzuje niewielka liczba użyć i stosunkowo duża liczba znaczeń.

W rozdziale czwartym analizie zostały poddane środki artystyczne z zakresu słowotwórstwa i etymologii. Za najbardziej typowy zabieg słowotwórczy dla utworów Wojtyły, zwłaszcza tych pochodzących z wczesnego okresu twórczości, Anna Kozłowska uznała stosowanie autorskich neologizmów. Autorka wynotowała 47 jednostek leksykalnych tego typu, np. *glebny*, *miodolity*, *omroczny*, *rozhyminić*, *skibina*, *złotolit*, które scharakteryzowała pod względem budowy słowotwórczej oraz znaczenia. W tym fragmencie pracy szczególnie wartościowy wydaje się być *passus* dotyczący funkcji neologizmów w omawianej poezji. Autorka konstatuje, że „tworzenie neologizmów nie wiązało się dla Wojtyły z próbą kreacji oryginalnego świata pojęć i myśli, ale wprost przeciwnie – było przejawem tendencji do stylizowania utworów na modłę romantyczno-modernistyczną, upodabniania ich do wypowiedzi innych poetów” (s. 151).

Drugą część rozdziału czwartego stanowi opis tekstowych operacji słowotwórczych aktualizujących złożoną strukturę derywatów. W tekstach poety-papieża uwypukleniu budowy wyrazu pochodnego służą: użycie dywizów rozdzielających, modyfikacje wymagań składniowych jednostek pochodnych, umieszczanie derywatów w kontekście, tu szczególnie nagromadzenie wyrazów powiązanych słowotwórczo, zestawienia z leksemami niepowiązanymi słowotwórczo i parafrazy poetyckie.

Najobszerniejszy segment monografii stanowi rozdział dotyczący charakterystyki środków poetyckich najlepiej oddających specyfikę Wojtyłowego idiosylu. Omówienie tego zagadnienia Autorka rozpoczyna od analizy definicji poetyckich, które przedstawia z perspektywy formalnej, semantycznej i stylistycznej. Przedmiotem szczegółowego opisu są tu realizowane w tekstach wzorce strukturalne definicji, typologia i opis *definiendów*, charakterystyka głównych cech definicji poetyckich, a także ich funkcji w utworach Wojtyły.

Do wyrazistych środków artystycznego wyrazu poety-papieża należą również konstrukcje metaforyczno-porównawcze, których cechy i funkcje w twórczości Wojtyły zostały gruntownie przeanalizowane i zaprezentowane.

Język artystyczny Wojtyły cechują także sfunkcjonalizowane powtórzenia (brzmieniowe, morfemów, leksemów, a także połączeń wyrazowych i zdań) oraz wtrącenia nawiasowe, klarownie zreferowane w pracy i udokumentowane licznymi przykładami z tekstów.

W ostatnim materiałowym rozdziale rozprawy Anna Kozłowska podejmuje problem obecności w twórczości autora *Tryptyku rzymskiego* cech stylu wielkich poprzedników, a zarazem mistrzów poety z Wadowic: twórców staropolskich, modernistów, romantyków, ze szczególnym uwzględnieniem roli Norwida, którego poezja w znaczący sposób wpłynęła na poetykę Wojtyły.

W *Zakończeniu* zostały przedstawione syntetycznie ujęte wnioski wypływające z przeprowadzonych analiz. Główną konstatacją jest stwierdzenie, że Wojtyła nie miał jednolitego czy też jednego stylu artystycznego: „Przeszedł on tak duża przemianę, a właściwie rewolucję językowo-stylistyczną, że bez zbytnej przesady można tu mówić o dwóch różnych subdiostylach, a nawet – metonimicznie – „dwóch Wojtyłach”: pierwszy to autor *Renesansowego psalterza*, *Jeremiasza* i *Hioba*, drugi – twórca poematów i dramatów powstających od lat 50. aż po rok 2003, kiedy ukazał się *Tryptyk rzymski*” (s. 305).

Według Autorki, idiostyl wczesnych utworów cechuje obfitość leksyki nacechowanej, zwłaszcza dawnej, przestarzałej, rzadkiej i książkowej, bogactwo neologizmów słowotwórczych, w dużej mierze archaizowanych, wykorzystywanie powtórzeń dźwiękowych, wielość odwołań do wyznaczników stylu romantyczno-młodopolskiego.

Idiostyl drugiego etapu twórczości znamionuje skłonność do cieniowania znaczeń leksemów, stosowanie słowotwórczych operacji tekstowych, które skutkują gramami semantycznymi dotyczącymi jednostek pochodnych, artystyczny patronat Norwida i poetyka przemilczeń.

Anna Kozłowska dodaje, że szczególne własności każdego z omówionych idiostylów Wojtyły uwydatnia ich konfrontacja. Autorka proponuje negację jako dodatkowe narzędzie opisu ich specyfiki. Przykładowo: jeżeli wczesną twórczość charakteryzuje obecność leksyki nacechowanej, to w stylu drugiego etapu brak jest słownictwa dawnego, przestarzałego, rzadkiego, książkowego; z kolei jeśli późny idiostyl wyznacza cieniowanie znaczeń leksemów, to wczesny wykazuje brak takiego różnicowania itd.

Trzeba także zauważyć, że niektóre elementy stylu charakterystyczne dla danego okresu twórczości nie tyle zostały wyeliminowane z drugiego, co zmieniła się intensywność ich występowania. Na przykład, młody Woj-

tyła nie unikał leksyki specjalistycznej, ale na szeroką skalę wprowadził ją dopiero do dojrzałych poematów.

Inna konstatacja dotyczy cech stylistycznych, które niezmiennie obecne są w całej twórczości poety, choć zróżnicowana jest ich funkcja. Należą do nich definicje poetyckie, różnorodne powtórzenia, wtrącenia nawiasowe.

Rozważania o stylu Wojtyły zamyka niejako wyróżnienie szeregów opozycyjnych, na które składają się omówione elementy obu subidiostylów. To zestawienie jest zarazem sposobem ujęcia głównych tendencji stylistycznych obecnych w twórczości poety z Wadowic:

- ekspresja wczesnej twórczości – intelektualizm twórczości dojrzałej;
- emocjonalizm i powiązana z nim obecność podmiotu w juveniliach
  - medytacyjność i dyskursywność oraz wynikająca z nich bezosobowość w późniejszych tekstach;
- młodzieńcze wielomówstwo, gromadzenie zróżnicowanych stylistycznie wyrazów i ambicja władania słowem – poetyka przemilczeń i dążenie do zgłębiania znaczeń.

Recenzowana rozprawa to inspirujące studium z zakresu badań nad językiem osobniczym, przynoszącym nowe obserwacje i ustalenia na temat twórczości literackiej Karola Wojtyły. Wnikliwe analizy rzetelnie udokumentowane w danych tekstowych, precyzja wywodu i trafność obserwacji świadczą o dojrzałości intelektualnej Autorki i jej gruntownej wiedzy dotyczącej problematyki stylistycznej, teoretycznych podstaw badań nad językiem autorów, a także lingwistyki systemowej.

Książka Anny Kozłowskiej z pewnością zainteresuje specjalistów zajmujących się stylistyką, a zwłaszcza stylem osobniczym, a także wszystkich miłośników twórczości Karola Wojtyły.

Beata Kuryłowicz
Uniwersytet w Białymstoku